

สวนยางพารากับภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงการเมืองในกัมพูชา:
จากสมัยอาณานิคมจนถึงการปกครองภายใต้คอมมิวนิสต์
Rubber Plantations and the reflection of Ideology
and Context of Political Change in Cambodia:
from Colonial Period until the Democratic Kampuchea

ณัฐพร ไทยจงรักษ์¹
Nathaporn Thajongrak

บทคัดย่อ

สวนยางพาราซึ่งเป็นอุตสาหกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของฝรั่งเศสในอินโดจีนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในสมัยอาณานิคมสวนยางได้ให้ผลประโยชน์แก่ฝรั่งเศสอย่างมากมาย ในขณะที่ฝ่ายเรียกร้องเอกราชได้ใช้พื้นที่ในการปลุกระดมให้กรรมกรต่อต้านอาณานิคมฝรั่งเศส เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครองในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง สวนยางพาราได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ในช่วงสงครามเวียดนาม ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้พยายามแทรกซึมเข้ามาในสวนยางพารา พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้ใช้สวนยางพาราเป็นฐานในการปฏิบัติการ หลัง ค.ศ. 1979 ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย (เขมรแดง) กับเวียดนามรุนแรงมากขึ้นนำไปสู่การทำสงคราม ทำให้สวนยางพาราถูกเปลี่ยนสถานะจากฐานสำคัญของคอมมิวนิสต์กลายเป็นพื้นที่ของศัตรู ถือได้ว่าเป็นจุดสิ้นสุดการเกี่ยวข้องทางการเมืองของสวนยางพาราเพราะนับจากนี้ไปสวนยางพารามีบทบาทเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น

คำสำคัญ: สวนยางพารา การเมือง กัมพูชา

Abstract

Rubber plantations was the most important industry of French's Indochina which related to Cambodia's politic. In colonial period, French gained many benefits from the plantations, while the nationalists used the area for agitating the labors to stand up against the french's colonization. As Japan occupied Southeast Asia during World War II, rubber plantations were as well affected. In the Vietnam War, the communists tried to infiltrate themselves into the

¹อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

rubber plantations, especially the Communist Party of Kampuchea used them as its headquarter. After 1979, conflicts between The government of Democratic Kampuchea and the Vietnamese government increased into war. This situation was changed the role of rubber plantation from being the stronghold of the communists into an area of the enemy. This could be seen as an end of rubber plantations in the politic, since from now on they only played a major role in the economy.

Keywords: Rubber plantations, Politic, Cambodia

บทนำ

ยางพาราถือเป็นพืชที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาอย่างยาวนานและได้รับการกล่าวถึงในแง่บวกทางด้านเศรษฐกิจมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามในเขตเฟรนช์อินโดจีน (French - Indochina) ภายใต้การปกครองของประเทศฝรั่งเศสซึ่งคือประเทศลาว กัมพูชาและเวียดนามในปัจจุบัน สวนยางพาราได้เข้าไปเกี่ยวข้องทางการเมืองด้วย โดยเฉพาะในกัมพูชา สวนยางพาราเป็นพื้นที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาภายใต้ระบอบต่างๆ ได้

1. กำเนิดยางพาราในกัมพูชา

หลังจากที่ฝรั่งเศสเห็นความสำเร็จของอุตสาหกรรมยางพาราในอาณานิคมของอังกฤษในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฝรั่งเศสจึงเริ่มทดลองปลูกยางพาราในพื้นที่อาณานิคมของตนเองบ้างในเขตบริเวณโคชินไชน่า เมื่อได้ผลดีทำให้ฝรั่งเศสพยายามขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้น โดยคาดการณ์ว่ากัมพูชาจะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกพืชชนิดนี้เนื่องจากสภาพอากาศและลักษณะภูมิประเทศเหมาะสม อย่างไรก็ตามเกิดการคัดค้านจากคณะกรรมการหอการค้าและการเกษตรประจำไซ่ง่อนซึ่งมองว่า ระบบสาธารณูปโภคของกัมพูชาไม่พร้อม แต่นายแอม โอ วองเดอเลต์ (M.O. Vandelet) หนึ่งในสมาชิกหอการค้าซึ่งอาศัยในกัมพูชาได้แสดงความเห็นต่อที่ประชุมเมื่อ ค.ศ. 1911 ว่า “ใน ค.ศ. 1893 ระบบสาธารณูปโภคในกัมพูชามีน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย พวกเราอยู่ไปวันๆ เพื่อความอยู่รอด แต่ทุกวันนี้สิ่งต่างๆ ได้เปลี่ยนไปแล้ว” (CAOM. NF. 11) จากความเห็นนี้ ทำให้ใน ค.ศ. 1913 ต้นยางพาราชุดแรกได้ถูกส่งมาเพื่อทดลองปลูกในกัมพูชา (Spire and Spire. 1926 : 151) การทดลองนี้ฝรั่งเศสมีความไม่มั่นใจนักว่าจะประสบผลสำเร็จ เพราะดินในกัมพูชาเหมาะแก่การปลูกตาลและอ้อยมากกว่า

ในที่สุดพืชชนิดนี้ก็สามารถปลูกในกัมพูชาได้ทำให้นักลงทุนชาวฝรั่งเศสและเบลเยียมได้ก่อตั้งบริษัทร่วมคือ บริษัทดินแดง (la Société des Terres rouges) ขึ้น และเข้าไปสำรวจดินแดนในจังหวัดกำปงธม (Kampong Thom) กระแจะ (Kratie) สตริงเตรง (Stungtreng) กำปงจาม (Kampong Cham) เพื่อหาพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มเติม อุตสาหกรรมยางพาราได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นพืชที่ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจอินโดจีน หลายๆ บริษัทของฝรั่งเศสเข้ามาลงทุนในพืชชนิดนี้มากขึ้น โดยฝรั่งเศสแต่งตั้งให้ข้าหลวงประจำจังหวัดกำปงจามเป็นผู้ควบคุมดูแลบริษัทเหล่านี้ โดยข้าหลวงมีหน้าที่ในการอนุมัติให้สัมปทานแก่บริษัทต่างๆ และระงับข้อพิพาทภายในแต่ละสวนยางพารา

ในสวนยางพาราแต่ละแห่งจะประกอบไปด้วย นายทุนฝรั่งเศส กรรมกรหลากหลายเชื้อชาติ และที่ดินซึ่งเป็นของชาวกัมพูชา สวนยางพาราเปรียบได้กับชุมชนเล็กๆ ในชนบท ในแต่ละที่จะมีพื้นที่เฉลี่ย 5000 เฮกตาร์ ประกอบไปด้วยคนตั้งแต่ 3,000 – 10,000 คน และต้นยางเป็นล้านต้น สวนยางพาราที่ให้ผลผลิตสูงจะตั้งอยู่ในพื้นที่ปิด ค่อนข้างเป็นเอกเทศ ในสวนยางพารามักมีสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับคนงาน เช่น ที่อยู่อาศัย เครื่องปั้นไฟฟ้านอกจากนี้ก็มีโรงงาน โรงจักรกล ที่จอดรถ โกดังเก็บสินค้า สำนักงาน มีการแบ่งที่อยู่อาศัยของประชาชนตามศาสนาเป็นหมู่บ้านซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีโรงเรียน ศาสนสถาน ร้านขายของและสถานีนอนามัย

จากการที่อุตสาหกรรมยางพาราเจริญอย่างรวดเร็วทำให้ต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก แต่ละสวนยางจึงนำเข้ากรรมกรหลากหลายเชื้อชาติ สวนยางพารากลายเป็นสังคมแบบพหุสังคม ฝรั่งเศสได้นำเข้ากรรมกรจากชาวเข้ามาเป็นกลุ่มแรก เนื่องจากฝรั่งเศสมองว่าตนเองพัฒนาอุตสาหกรรมนี้ช้ากว่าประเทศเจ้าอาณานิคมคู่แข่งอย่างอังกฤษและเนเธอร์แลนด์ ทำให้ต้องการแรงงานที่มีประสิทธิภาพในการปลูกพืชชนิดนี้ซึ่งแรงงานจากชาวสามารถตอบสนองตรงจุดนี้ได้ อย่างไรก็ตามการจ้างแรงงานชาวชวาบริษัทสวนยางต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางและค่าตอบแทนสูง เมื่ออุตสาหกรรมขยายตัวมากขึ้นทำให้ฝรั่งเศสพยายามมองหาแรงงานเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะแรงงานภายในอาณานิคมของตนเพื่อจะช่วยเหลือต้นทุนในการผลิต

อย่างไรก็ตามแรงงานชาวเขมรนั้น ฝรั่งเศสมองว่ายังไม่มีความพร้อมกับการปลูกยางพาราเมื่อความต้องการแรงงานสูงมากขึ้นจนไม่อาจต้านทานได้ ทำให้บริษัทสวนยางจึงเกณฑ์ชาวเวียดนามในเขตดงเกี้ยวและอันนัม ในช่วงนั้นแรงงานชาวจีนซึ่งในสายตาฝรั่งเศสมองว่า เป็นแรงงานมีคุณภาพได้เข้ามาทำงานทำในอินโดจีนมากขึ้น ฝรั่งเศสก็เกณฑ์แรงงานกลุ่มนี้ด้วย แต่แรงงานจีนไม่ค่อยเป็นที่นิยมนักในระยะยาวเพราะฝรั่งเศสต้องจ่ายค่าจ้างสูง นอกจากนี้ฝรั่งเศสได้ใช้พวกชาวเขา (Montagnards) ซึ่งฝรั่งเศสมองว่า แม้พวกนี้จะไม่มิตักษะในการปลูกยางเช่นชาวเขมรแต่ฝรั่งเศสสามารถควบคุมแรงงานกลุ่มนี้ได้ง่ายกว่า

ต่อมาฝรั่งเศสได้เกณฑ์แรงงานชาวเวียดนามมากขึ้นกว่าเดิมเพราะแรงงานไม่เพียงพอ

ต่อความต้องการอย่างมาก รวมถึงการจ้างแรงงานชาวเขมรด้วย ดังนั้นกรรมกรสวนยางส่วนใหญ่คือ ชาวเวียดนามซึ่งมาจากบริเวณตั้งเกีย อันนัมและโคชินไชน่า ในบรรดากรรมกรเวียดนาม ฝรั่งเศสขึ้นขอกรรมกรเวียดนามจากโคชินไชน่ามากที่สุดเพราะพวกนี้มีภูมิสำเนาไม่ไกลจากสวนยางพารา ทำให้ฝรั่งเศสไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาทำงานของกรรมกรมากนัก อีกทั้งจากระยะทางที่ไม่ไกลทำให้กรรมกรเหล่านี้สามารถเริ่มงานได้เร็ว แต่ข้อเสียก็มีเพราะกรรมกรจากโคชินไชน่ามักชอบทำงานตามฤดูกาล โดยเฉพาะช่วงหลังฤดูทำนา พวกนี้ไม่นิยมการเซ็นสัญญาระยะยาว ทำให้สัญญาในการจ้างงานมักเป็นแบบระยะสั้น จากการที่กรรมกรพวกนี้สามารถเดินทางกลับภูมิลำเนาได้ง่ายทำให้เกิดการหลบหนีของกรรมกรอยู่บ่อยครั้ง ฝรั่งเศสจึงต้องแก้ปัญหาโดยการพยายามหากกรรมกรจากตั้งเกียมาทำงานในสวนยางพาราในกัมพูชามากขึ้น มีการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อดึงดูดใจโดยประกาศว่า ตลอดระยะเวลาที่ทำงานกับบริษัทฯ จะจัดหาอาหารให้สามมื้อ ซึ่งประกอบไปด้วยเนื้อสัตว์และปลา ข้าวเจ็ดกิโลกรัมต่อเดือน ชุดทำงานสองชุดต่อปี เมื่อป่วยจะได้รับการรักษาและไม่เสียค่ายา เมื่อกรรมกรทำงานครบสามปีและสัญญาสิ้นสุดลง บริษัทสวนยางจะอนุญาตให้กลับบ้านได้ และจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้ (Tran Tubinh. 1985: VIII) กรรมกรจากตั้งเกียซึ่งยากจนและรับภาระจากการจ่ายภาษีให้อาณานิคมเป็นจำนวนมาก จึงมาทำงานที่กัมพูชาอย่างมากมายเพราะหวังว่าสภาพชีวิตของพวกเขาจะดีขึ้น

องเดร เครมาซี (André Crémazy) ผู้บริหารสวนยางพาราในกัมพูชาได้บรรยายถึงกรรมกรเวียดนามว่า “พวกเขาปรับตัวง่าย ไม่สร้างปัญหา ฉลาด รูปร่างเล็ก มีอารมณ์ขันโดยเฉพาะกรรมกรจากโคชินไชน่าเป็นที่ชื่นชอบของพวกเขาสวนยางเพราะช่างสังเกตและรู้จักลำดับชั้นเคารพหัวหน้างาน ไม่มีการต่อต้าน และสามารถพูดภาษาตะวันตก” (Crémazy. 1927: 22) ในขณะที่เดียวกันก็เปรียบเทียบกับกรรมกรชาวเขมรว่า “ชาวเขมรฉลาดน้อยกว่า แต่สุขภาพมากกว่า พวกเขาต้องทนทุกข์มานานหลายปีจากการถูกรุกราน พวกเขาอดทนและมีสัญชาติญาณในการต่อสู้มากกว่าพวกเวียดนามจากอันนัม” (Crémazy. 1927: 22) กรรมกรเขมรมักได้รับหน้าที่ในการหักล้างถางพงเช่นเดียวกับพวกชาวเขาซึ่งมีความชำนาญในด้านนี้

จากสภาพดังกล่าวทำให้สวนยางพารากลายเป็นพื้นที่มีคนหลากหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ด้วยกัน โดยเฉพาะกรรมกรจากเวียดนามซึ่งมีสำนึกในชาตินิยมถือเป็นกลุ่มที่บทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระยะเวลาต่อมา โดยเฉพาะเมื่อกระแสคอมมิวนิสต์ขยายมากยิ่งขึ้น กรรมกรเป็นเป้าหมายหลักของพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีทำให้มีความพยายามที่จะแทรกซึมเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว สวนยางพาราซึ่งเป็นอุตสาหกรรมของภาคเอกชนฝรั่งเศสที่ได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากรัฐบาลอาณานิคมกลายมาเป็นจุดที่เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการต่อต้านอาณานิคม

2. สนวนยางพารากับการเคลื่อนไหวต่อต้านอาณานิคม

ในอินโดจีนเริ่มเกิดกระแสการต่อต้านอาณานิคม สนวนยางพาราเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองนี้ เนื่องจากชาวอินโดจีนมองว่า อุตสาหกรรมยางพาราเป็นตัวแทนของเจ้าอาณานิคมเข้ามาครอบงำผลประโยชน์ในดินแดนอินโดจีน นำไปสู่การแสดงออกถึงการต่อต้านอาณานิคม ประเด็นความไม่พอใจประกอบไปด้วย 3 ประเด็นคือ

2.1 ความไม่พอใจของชาวอินโดจีนในการครอบครองที่ดินของชาวตะวันตก

ที่ดินถือเป็นปัจจัยหนึ่งของอุตสาหกรรมยางพารา ในค.ศ.1880 การให้สัมปทานสวนยางถูกจำกัดอยู่แค่ 5,000 เฮกตาร์ เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวพื้นเมืองสูญเสียที่ดินทำกินแต่การกระทำเช่นนี้ก็กลับเป็นอุปสรรคต่อพวกเจ้าของสวนยางอย่างมากก่อให้เกิดการเรียกร้องให้มีการจัดสรรที่ดินเพิ่มขึ้นและได้มีการปรับกฎหมายโดยการเพิ่มจำนวนพื้นที่สัมปทานไม่เกิน 6000 เฮกตาร์ แต่หลายๆ บริษัทก็ละเมิดกฎนี้ เช่น ค.ศ.1924 กลุ่มบริษัทสัมปทานยางพาราได้รับสัมปทานที่ดินในโคชินไชน่าและกัมพูชามากถึง 105,000 เฮกตาร์ ค.ศ.1921 พื้นที่เพาะปลูกยางในกัมพูชามีแค่ 18 เฮกตาร์ แต่ ค.ศ.1937 เพิ่มขึ้นรวม 27,000 เฮกตาร์ (Murray. 1992: 47)

ใน ค.ศ.1927 สนวนยางพาราเมโมต (Memot) ในจังหวัดกำปงจามได้ขยายพื้นที่ออกไปจากเดิม นอกจากก่อให้เกิดปัญหาในการดูแลระบบบริหารและการจัดการภายในแล้วยังก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบริษัทสวนยางพารากับประชาชนในพื้นที่ในเรื่องการยึดครองที่ดิน เมื่อสวนยางเมโมตได้รับพื้นที่สัมปทานเพิ่มเติม 7 แห่งโดยแบ่งให้กับ 4 บริษัทซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของประธานบริษัทอินโดจีนแห่งสวนยางเมโมต (Société Indochinoise des Plantations de Mimot) ปัญหาเพิ่มมากขึ้นไปอีกในค.ศ.1937 เมื่อมีการควมรวมที่ดินของบริษัทสวนยางกันทรอย (Kantroy) และเปรก ฉลอง (Prek Chhlong) เข้ามาโดยมีพื้นที่ทั้งหมด 21,536 เฮกตาร์ การกระทำเช่นนี้ถือเป็นสิ่งผิดกฎหมายและทำให้รัฐบาลท้องถิ่นต้องประสบปัญหากับความไม่พอใจในการถือครองที่ดินของบริษัทต่างชาติในกัมพูชา

2.2 ปัญหาเรื่องพรมแดน

นอกจากนี้ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการถือครองที่ดินได้เชื่อมโยงกับปัญหาพรมแดนด้วย จากการที่บริษัทยางพาราคำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเองอย่างมากและเกรงว่าผลประโยชน์ของตนจะถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนในสองประเทศคือ กัมพูชาและเวียดนาม ดังนั้นผู้ประกอบการสวนยางทั้งหลายจึงได้เรียกร้องให้รัฐบาลอาณานิคมมีการจัดพรมแดนใหม่เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนในช่วงที่สวนยางพาราได้ขยายจากโคชินไชน่าไปยังกัมพูชา ทักษะของผู้ประกอบการฝรั่งเศสมองว่า ยางพาราในกัมพูชาคือ ส่วนขยายของอุตสาหกรรมในโคชินไชน่า ไม่ได้มองว่าเป็นอุตสาหกรรมของกัมพูชา ดังนั้นจึงมีการปรับพรมแดนบริเวณจังหวัดกำปงจามของกัมพูชากับจังหวัดลือกินินห์ของเวียดนามโดยการ “ขยับพรมแดนออกไปอีกนิดเพื่อรวมสวนยางพาราขนาดสิบตารางกิโลเมตรเข้ามาด้วย” (Slocomb. 2007: 18)

2.3 ความไม่พอใจของกรรมกรต่อเจ้าของสวนยางพารา

ในรายงานสังเกตการณ์ของชาวอังกฤษที่ได้เดินทางไปชมสวนยางพาราในอินโดจีน ได้พรรณนาถึงความสวยงามของสวนยาง การบริหารจัดการขององค์กรที่มีประสิทธิภาพและการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับกรรมกรในระดับดีมาก อย่างไรก็ตามภาพเหล่านี้ต่างจากการบันทึกของตรัน ตู บินห์ (Tran Tu Binh) กรรมกรสวนยางชาวเวียดนามจากดงเกี้ยวที่เปรียบเทียบชีวิตของเขาและเพื่อนร่วมงานเหมือนกับการตกนรก เช่นเดียวกันกับรายงานเกี่ยวกับสภาพทางการเมืองในอินโดจีนระบุว่า ช่วงทศวรรษ 1920 สภาพการดำรงชีวิตของกรรมกรในกำปงจามอยู่ในขั้นเลวร้ายและในค.ศ.1930 มีการประท้วงหยุดงานและจบลงด้วยการถูกคุมขังของกรรมกร เช่น ในสวนยางพาราเปียมเจียง (Peam Cheang) ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1936 คนงานสองคนถูกตัดสินให้จำคุกสามเดือนและอีกสิบคนถูกจำคุกสองเดือนในข้อหาที่ละทิ้งการทำงานและก่อความไม่สงบ” (CAOM. NF.2656) วารสารของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน เดือนสิงหาคม ค.ศ.1932 ก็ได้บรรยายว่า “ความยากลำบากของกรรมกรทำให้เกิดการเคลื่อนไหวประท้วงหยุดงานทั่วอินโดจีน” (CAOM. NF.2648) รายงานสภาพทางการเมืองในกำปงจามในช่วงนี้ มักกล่าวถึงความไม่พอใจของพวกกรรมกรต่อบริษัทสวนยางพารา

บางครั้งความไม่พอใจเกิดจากความทุกข์ยากในการดำรงชีวิต เช่น การถูกทำร้ายร่างกายทารุณกรรมหรือการถูกข่มขืนกระทำชำเราโดยพวกหัวหน้าคนงาน ซึ่งการกระทำเหล่านี้ไม่ได้มีการตัดสินคดี ทำให้พวกกรรมกรไม่ได้รับความเป็นธรรม แม้ว่าพวกเจ้าของสวนยางเหล่านี้รวมถึงข้าหลวงฝรั่งเศสรู้สึกถึงปัญหาที่เกิดขึ้นดีแต่ก็จะละเลยที่จะแก้ไขปัญหาหรือสอบสวนข้อเท็จจริง เพราะมุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ที่ตนได้รับเพียงอย่างเดียว เช่น ในสวนยางพาราจอมการอันดง (Chamkar Andong) จังหวัดกำปงธม “ในคืนวันที่ 19 และ 20 มิถุนายน ค.ศ.1936 กรรมกร 38 คนได้ประท้วงหยุดงานและยื่นคำร้องต่อข้าหลวงจังหวัดกำปงธม โดยเรียกร้องให้มีการปรับปรุงสภาพการทำงาน การกระทำโหดร้ายทารุณต่อกรรมกร รวมถึงการกระทำชำเรากรรมกรหญิง” (CAOM. GGI.65446) แต่ข้าหลวงจังหวัดกำปงธมก็ไม่ได้ดำเนินการใดๆ นอกจากนี้ ในบางครั้งความวุ่นวายหรือความรุนแรงเกิดจากการที่กรรมกรได้รับอาหารไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตจึงนำไปสู่การต่อต้านหรือการหยุดงานประท้วงด้วย

ประเด็นเรื่องอิทธิพลและความร่ำรวยของผู้ประกอบการสวนยางพาราก็ได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่กรรมกรด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะกรรมกรชาวเขมร ตำแหน่งสูงๆ ในการบริหารเป็นของชาวฝรั่งเศส ในขณะที่หัวหน้าคนงานหรือเจ้าหน้าที่ทั่วไปเป็นชาวเวียดนาม กรรมกรชาวเวียดนามและเขมรจึงถือเป็นชนชั้นต่ำสุดภายในสวนยาง มีการบรรยายไว้ว่า “ผู้จัดการสวนยางเปรียบเสมือนพระราชามีบ้านหลังใหญ่และรถหลายคัน คันหนึ่งใช้ในการเดินทางภายในสวนยาง อีกคันใช้เพื่อการท่องเที่ยว มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วนให้กับครอบครัวของเขา มีคนรับใช้ 12 คน ประกอบไปด้วย เลขานุการ คนขับรถ เด็กรับใช้ พ่อครัว แม่ครัว แม่บ้านและคนสวน” (Tran Tu Binh. 1985: 24) ความแตกต่างทางด้านฐานะทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น

ในบางครั้งความไม่พอใจต่อการกระทำรุนแรงกว่าเหตุของหัวหน้าคนงาน ก็นำไปสู่การเกิดความขัดแย้งระหว่างกรรมกรต่างเชื้อชาติ เช่น ในสวนยางพาราถอมปีด (Thmar Pitt) กรรมกร 22 คน จาก 371 คน ในเขต 7/8 ได้หยุดงานเพื่อแจ้งความให้มีการจับกุมหัวหน้าคนงานในข้อหาทำร้ายร่างกาย สาเหตุมาจากคนงานเหล่านี้ปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามที่หัวหน้าคนงานสั่ง ผลคือ เกิดการปะทะกันระหว่างกรรมกรอันนัมและกรรมกรชาวกำพูชาบางคนซึ่งเป็นพวกเดียวกับหัวหน้าคนงาน ทำให้มีผู้ได้รับบาดเจ็บ (CAOM. GGI.65449)

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหลายๆ กรณีทำให้รัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศสพยายามที่จะแก้ไขปัญหา โดยย้ำกับเจ้าของสวนยางพารา “ให้ใช้เหตุผลและระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดการกระทบกระทั่งกับกรรมกรที่อยู่ภายใต้การควบคุมและโปรดอย่าลืมว่า กรรมกรอันนัมซึ่งมีบรรพบุรุษคือชาวจีน มีความยุติธรรมและมีความเคารพในกฎกติกา ดังนั้นควรจะสุภาพกับทุกคนและสุภาพมากขึ้นไปอีกด้วยกับบางคน”(Amicale des planteurs d’hévéas. 1996: 181) แต่คำแนะนำนี้ไม่เป็นผลเห็นได้จากการปะทะกันยังคงมีอย่างต่อเนื่อง

3. การยึดครองของญี่ปุ่นและการเคลื่อนไหวของพวกเวียดมินห์ในสวนยางพารา

ช่วงที่ฝรั่งเศสปกครองได้มีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนขึ้นอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1930 แต่การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์ภายในสวนยางพาราปรากฏให้เห็นมาก่อนหน้านั้นแล้ว เช่น ในสวนยางพาราพูเรียง (Phu rieng) สาขาคอมมิวนิสต์ตั้งขึ้นในคืนหนึ่งในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1929 มีเจ้าหน้าที่คอมมิวนิสต์ที่พรรคส่งมาเพื่อมาอธิบายถึงการปลุกระดมประชาชนและกรรมกรในพื้นที่บักนินห์ (Bac Ninh) ฮานอย (Hanoi) และไฮฟอง (Haiphong) (Tran Tubinh. 1985: 49, 52) ตำรวจลับของฝรั่งเศสรับทราบข้อมูลของการเคลื่อนไหวของเวียดมินห์ที่จะตั้งหน่วยปฏิบัติการใต้ดินขึ้นในสวนยางพารา แต่ไม่พบหลักฐานมากเพียงพอที่จะเอาผิดหรือปราบปรามได้ ในรายงานสภาพการเมืองเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1936 มีการระบุถึงพวกคอมมิวนิสต์ที่เริ่มปฏิบัติการในจังหวัดชายแดนโคชินไชน่าซึ่งติดกับกำพูชา โดยหน่วยตำรวจลับท้องถิ่นและของโคชินไชน่าได้พยายามร่วมมือกันสืบหาตัวผู้ต้องสงสัย (CAOM. NF.2656) เห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในช่วงนี้ยังไม่รุนแรงนัก เช่นเดียวกับความเห็นของรัฐบาลอาณานิคมซึ่งสรุปถึงสถานการณ์ในสวนยางพารา โดยมองว่า การประท้วงที่เกิดขึ้นบ่อยๆ ในสวนยางพารา เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นโดยปราศจากอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ รัฐบาลอาณานิคมได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยการจับกุมและตัดสินคดีพวกแกนนำที่ก่อความไม่สงบซึ่งพวกนี้ถูกไล่ออกจากงานและต้องรับโทษตามที่ศาลตัดสิน อย่างไรก็ตามปัญหาที่นำหนักใจสำหรับฝรั่งเศสคือ เมื่อกรรมกรเหล่านี้ถูกไล่ออกไปมักหาทางให้กลับเข้ามาทำงานใหม่ได้ โดยการปลอมแปลงเอกสารประจำตัว เปลี่ยนชื่อ นามสกุลใหม่ ในขณะที่เดียวกันบริษัทสวนยางพาราที่ละเลยในการตรวจสอบประวัติคนงานซึ่งถ้ากรรมกรเหล่านี้เป็นคอมมิวนิสต์จริง โอกาสในการกลับเข้ามาปลุกระดมกรรมกรคนอื่น ๆ ก็จะง่ายขึ้น

อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ได้หยุดชะงักไปในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ในช่วงเริ่มต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา (ค.ศ.1939-1945) ญี่ปุ่นเข้ายึดครองอินโดจีนและจัดตั้งระบบการปกครองของตนขึ้นแทนที่ฝรั่งเศส ญี่ปุ่นพยายามเข้าควบคุมสวนยางพาราซึ่งถือเป็นผลกำไรสำคัญ บริษัทสวนยางพาราอินโดจีน (S.I.P.H) ซึ่งเป็นหนึ่งในสวนยางพาราที่ได้รับผลกระทบได้มีการบันทึกถึงช่วงนี้ไว้ว่า เป็นช่วงที่สวนยางพาราลำบากที่สุด สิ่งก่อสร้างเกือบทั้งหมดโดนทำลาย สวนยางหลายๆ แห่งได้รับผลกระทบจากสงคราม รวมถึงการโจมตีจากเวียดนามห์ มิชาเอล ชาร์ปิญี (Michael Charpigny) ผู้บริหารสวนยางซึ่งอยู่ในเหตุการณ์ได้บรรยายไว้ว่า สวนยางตกอยู่ภายใต้การควบคุมของทหารญี่ปุ่น พวกเขาต้องดำเนินชีวิตภายใต้สงครามซึ่งมีผู้เสียชีวิตอย่างมากมาย (Amicale des planteurs d'hévéas. 1996: 3) นอกจากนี้ผลของการยึดครองของญี่ปุ่นยังก่อให้เกิดการขาดแคลนของกรรมกรเวียดนามซึ่งไม่สามารถจะเดินทางมาทำงานได้ รวมถึงกรรมกรในสวนยางหลายคนถูกเกณฑ์ไปสร้างสิ่งก่อสร้างเพื่อใช้ในสงคราม เช่น ในสวนยางพาราจอมการอันดง ทหารญี่ปุ่นได้เกณฑ์กรรมกรไปสร้างลานจอดเครื่องบินทางตะวันตกของสวนยาง (Amicale des planteurs d'hévéas. 1996: 53)

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง การกลับเข้ามาของฝรั่งเศสในอินโดจีนทำให้สวนยางพาราต้องเผชิญกับการต่อสู้ของเวียดนามห์มากขึ้นพร้อมๆ กับการเรียกร้องเอกราชของประเทศในอินโดจีน เวียดนามห์ได้พยายามใช้การโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้กรรมกรต่อต้านฝรั่งเศส “เราเพาะปลูก เราค้าขายแต่ผลประโยชน์กลับตกไปอยู่กับฝรั่งเศส” (CAOM. CONSPOL.86) เห็นได้ว่าสวนยางพาราเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญของคอมมิวนิสต์ หนึ่งในยุทธวิธีของคอมมิวนิสต์คือการทำลายเศรษฐกิจและการเงินของฝรั่งเศสในกัมพูชา เหงียน ทั้น ซัน (Nguyen Thanh Son) สมาชิกคอมมิวนิสต์เวียดนามได้กล่าวว่า “ทางตะวันออกของแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่ในการติดต่อสื่อสารและการทำสงครามเศรษฐกิจ บริเวณนี้เป็นเส้นทางคมนาคมหลักและในสองจังหวัดคือ กำปงจามและกระแจจะมีสวนยางพารามากมาย ภารกิจในพื้นที่บริเวณนี้คือการทำลายระบบคมนาคมและเศรษฐกิจ สร้างฐานระดมพลบริเวณริมฝั่งคลองเพื่อให้การสนับสนุนการทำลายสวนยางพาราและถนนเชื่อมระหว่างกำปงจาม เกรก (Krek) ซนวน (Snoul) กระแจ”(CAOM. CONSPOL.90)

การเผยแพร่อุดมการณ์ของเวียดนามห์เริ่มปรากฏผล ในสวนยางทอมปิดตำรวจได้พบแผ่นพับในการเผยแพร่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ในต้นปี ค.ศ.1949 มีการตั้งสหพันธ์สหภาพแรงงานสวนยางกัมพูชาขึ้น แม้ว่าผู้นำและสมาชิกหลายคนถูกฝรั่งเศสจับตัวในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน ค.ศ. 1949 แต่องค์กรนี้ยังคงดำเนินการก่อความไม่สงบ บ่อนทำลายรัฐบาลอาณานิคมต่อไปภายใต้การสนับสนุนจากเวียดนามห์โดยสหพันธ์สหภาพแรงงานได้เรียกร้องให้กรรมกรละทิ้งการทำงาน แม้ว่าการเรียกร้องจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากคนส่วนใหญ่ แต่ก็ก่อให้เกิดการประท้วงหยุดงานและการชุมนุมเรียกร้องของกรรมกรในเดือนพฤษภาคม

และมีกฎหมาย ค.ศ.1950 ซึ่งเกิดการปะทะถึงขั้นนองเลือด การแข็งข้อของกรรมกรยังคงมีอยู่ จนกระทั่งปลายปีเดียวกันเกิดการจลาจลและการทำลายทรัพย์สินหลายครั้ง ในขณะเดียวกัน บริษัทสวนยางพาราทำปงธมได้ประสบปัญหาการลุกฮือของกรรมกรที่ตาปรก (Ta Prok) และทำลายรถบรรทุกของสวนยางระหว่างพื้นที่จอมการอันดงกับจอมการเลอ (Chamkar Leou) ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1952 (Amicale des planteurs d'hévéas. 1996: 345)

ในช่วงสงครามอินโดจีนระหว่างฝรั่งเศสและเวียดนาม (1946-1954) การเกณฑ์กรรมกร จากตั้งเกี่ยวทำได้ลำบาก เจ้าของสวนยางประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานอย่างมาก จึงแก้ไข โดยจ้างชาวเวียดนามและชาวจีนซึ่งไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะพวกที่อาศัย ในฮ่องกงและกรุงเทพฯ บริษัทสวนยางใช้ระบบสัญญาระยะสั้นและให้ทำงานทั้งครอบครัว ในที่ขณะของบริษัทมองว่า ช่วยลดโอกาสในการติดต่อกับพวกคอมมิวนิสต์ ในระยะแรก การเซ็นสัญญาไม่ได้เป็นแบบทางการแต่ออกในรูปแบบของวีซ่าโดยได้รับการอนุมัติจากหน่วย ตำรวจลับฝรั่งเศส

ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสในสมรภูมิเดียนเบียนฟูนำไปสู่การยุติการปกครองอินโดจีน ของฝรั่งเศส ทำให้กลุ่มประเทศอินโดจีนได้แก่ ลาว กัมพูชาและเวียดนาม เป็นเอกราช ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในสวนยางพารา จากข้อตกลงเจนีวาที่ทำให้มีการแบ่งเวียดนามออกเป็น สองส่วน โดยตั้งเกี่ยวอยู่ในเขตเวียดนามเหนือ และโคชินไชน่าอยู่ในเวียดนามใต้ ผู้ประกอบการ สวนยางพาราที่มีความรู้สึกพอใจกับข้อตกลงนี้ เพราะสวนยางพาราทั้งหมดตั้งอยู่ในโคชินไชน่า และกัมพูชาซึ่งอยู่ในเวียดนามใต้ทำให้ตัดปัญหาเรื่องการเผชิญหน้ากับคอมมิวนิสต์โดยตรง นอกจากนี้ทหารเวียดนามใต้ได้ให้หลักประกันในการคุ้มครองสวนยางพาราและในขณะนั้น มีแนวโน้มของการเจรจาสันติภาพที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต (Amicale des planteurs d'hévéas. 1996: 367) อย่างไรก็ตามสันติภาพในเวียดนามไม่ได้เกิดขึ้นอย่างที่พวกผู้ประกอบการ สวนยางพาราคิดไว้ ซึ่งพวกเขาต้องประสบปัญหาอย่างมากมาย

นอกจากนี้การแบ่งเวียดนามออกเป็นสองส่วนทำให้การเอากรรมกรจากตั้งเกี่ยวมา ทำงานไม่สามารถทำได้อีกต่อไป ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานพื้นเมือง ทำให้ ผู้จัดการสวนยางต้องทำสัญญากับกรรมกรชาวเขมรมากขึ้น ระบบการจัดหาคนมาทำงานก็ เปลี่ยนไป มีการบอกกันปากต่อปากในหมู่กรรมกรและพวกนี้พอใจกับเงินเดือนที่ได้รับ นอกจากนี้เพื่อจูงใจให้กรรมกรเขมรมาทำงานมากขึ้น ทางบริษัทก็จะให้ข้าว 2 ลิตรต่อวันทำงาน แก่กรรมกรรวมทั้งที่อยู่อาศัยซึ่งดูตามขนาดของครอบครัว มีการเตรียมเรื่องการพยาบาล โดย แพทย์จะเดินทางมาตรวจคนงานหนึ่งครั้งต่อเดือน มีการคนย้ายคนใช้ฉุกเฉินโดยเครื่องบินของ บริษัทในบางครั้ง

4. สนวนยางพาราภายหลังการเป็นเอกราชของกัมพูชา

ในช่วงที่มีการสู้รบในสงครามเวียดนาม (1955-1975) นั้น สนวนยางพาราเป็นพื้นที่ที่ทั้งฝ่ายเวียดกงและทหารเวียดนามใต้ซึ่งมีอเมริกาสนับสนุนเข้ามาแทรกซึม โดยทหารเวียดกงได้ปลอมตัวปะปนกับกรรมกรในสวนยางพารา มีการทำร้ายและฆ่าคนที่ไม่เชื่อฟังคำสั่ง อย่างไรก็ตามพวกกรรมกรมองว่า พวกทหารเวียดนามใต้ประสบปัญหาในการเข้าถึงประชาชนและพื้นที่ในสวนยาง พวกนี้พยายามเน้นที่จะควบคุมเมืองและเส้นทางคมนาคม ในขณะที่เวียดกงขยายกำลังไปทั่วชนบท โดยการเดินเท้า โดยเฉพาะตอนกลางคืน เคลื่อนตัวไว้อย่างเงียบๆ และพยายามทำตัวให้กลมกลืนกับกรรมกรและชาวนา ในขณะที่ทหารเวียดนามใต้เป็นกลุ่มใหญ่ การเคลื่อนย้ายลำบาก นอกจากนี้พวกเวียดกงได้แต่งงานกับกรรมกรหญิงในสวนยางพารา ดังนั้นการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์มีมากขึ้นที่ละนิด

ในขณะที่กระแสคอมมิวนิสต์กำลังเข้มข้น การเข้ามาทำงานของกรรมกรใหม่ก็มีส่วนช่วยกระตุ้นให้เกิดการแพร่ขยายของลัทธินี้มากขึ้น พวกเขานำเอาข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ รวมถึงแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมนิยมมากระจายให้กรรมกรในสวนยางรับรู้ ทำให้เกิดการร่วมมือของกรรมกรกับเวียดกงมากขึ้น ซึ่งถือเป็นแนวนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์เพราะการคุมพื้นที่สวนยางเท่ากับเป็นการคุมมวลชนขนาดใหญ่ซึ่งมีส่วนช่วยในการขยายฐานการปฏิบัติ แต่อย่างไรก็ตามทางพรรคได้พยายามที่จะไม่เน้นไปที่อุดมการณ์ของมาร์กซิสต์มากนักในการโฆษณาชวนเชื่อเพราะรู้ถึงความไม่เข้าใจของกรรมกร แต่มุ่งเน้นไปที่สิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ความไม่เป็นธรรมในสังคม การกอบโกยผลประโยชน์ของพวกนายทุนซึ่งทำให้พวกกรรมกรถูกเอารัดเอาเปรียบ

เห็นได้ว่าสวนยางพารากลายเป็นฐานสำคัญในการปฏิบัติและเกี่ยวข้องกับสงครามในอินโดจีนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อธิบายได้เป็น 5 ประการ ดังนี้

ประการแรกเนื่องมาจากสภาพภูมิรัฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่บริเวณถนนสายหลักสายสำคัญเชื่อมเวียดนาม กัมพูชาและลาว และเส้นทางโฮจิมินห์ที่เป็นเส้นทางที่คอมมิวนิสต์ใช้ส่งเสบียงและติดต่อระหว่างกัน ดังนั้นเส้นทางนี้จึงเป็นเป้าในการทิ้งระเบิดเพื่อทำลายเครือข่ายการเชื่อมโยงของคอมมิวนิสต์

ประการที่สอง จากการที่พรรคคอมมิวนิสต์มักใช้สงครามกองโจรในการต่อสู้ซึ่งใช้จำนวนคนน้อย ทำให้ต้องรู้จักพื้นที่เป็นอย่างดีเพื่อการโจมตีและการเคลื่อนย้ายอย่างรวดเร็ว สวนยางพาราจึงเป็นฐานสำคัญเพราะในแต่ละสวนยางประกอบไปด้วยยางพาราเป็นล้านต้นเปรียบเสมือนเป็นป่าทึบ อีกทั้งที่ตั้งเป็นเอกเทศมักอยู่ชายป่าและไกลจากเมือง

ประการที่สาม ตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่เน้นไปที่การปฏิบัติของชนชั้นกรรมาชีพในการโค่นล้มลัทธิทุนนิยมและสร้างสังคมที่ปราศจากชนชั้นขึ้น ในทัศนะของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน สวนยางพาราถือเป็นผลผลิตของนายทุนฝรั่งเศส ที่เอารัดเอาเปรียบแรงงานพื้นเมือง หากการโฆษณาชวนเชื่อประสบความสำเร็จจะได้กรรมกรมาเป็นพวกอีกมาก

ประการที่สี่ สนวนยางพาราเปรียบเสมือนขุมทรัพย์ทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งผลประโยชน์ไม่ได้ตกไปถึงชนพื้นเมือง ในสายตาคคนกัมพูชา สนวนยางพาราให้ผลประโยชน์แก่กับคนต่างชาติเท่านั้น เจ้าของ ผู้จัดการ หัวหน้าคนงานล้วนแต่เป็นคนต่างชาติและผูกขาดอำนาจในสวนยางทุกอย่าง ในขณะที่คนกัมพูชาไม่ได้รับผลประโยชน์ใดๆ เลย นอกจากเงินเดือนซึ่งต้องทำงานแลกมา จากความไม่พอใจดังกล่าว อาจทำให้ชาวกัมพูชาเข้าร่วมคอมมิวนิสต์มากขึ้น ประการที่ห้า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดกำปงจามส่วนใหญ่มีความสนใจในเหตุการณ์ทางการเมือง เห็นได้จากใน ค.ศ. 1970 ชาวบ้านในกำปงจามได้เดินทางไปร้องเรียนต่อผู้ว่าการจังหวัดถึงความไม่พอใจต่อนโยบายของรัฐ (Kiernan. 1982: 352) การมีความกระตือรือร้นเช่นนี้ทำให้ความคิดชาตินิยมพัฒนาขึ้นอย่างมากในพื้นที่บริเวณนี้ คอมมิวนิสต์ซึ่งใช้นโยบายชาตินิยมจึงได้รับการสนับสนุนจากประชาชนพอสมควร

สงครามระหว่างเวียดนามเหนือและใต้ขยายตัวมากขึ้นจนถึงขั้นที่ผู้ประกอบการชาวฝรั่งเศสต้องออกนอกประเทศและไม่สามารถรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเองไว้ได้ ในขณะเดียวกันกับที่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาซึ่งแยกตัวออกจากพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ได้เริ่มการเคลื่อนไหวของตัวเองมากขึ้น พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามได้แจ้งแก่สาขาพรรคของตนว่า ให้ออกห่างจากพื้นที่ที่เขมรแดง (คอมมิวนิสต์กัมพูชา) ปฏิบัติการอยู่ซึ่งพวกนี้มีฐานอยู่ในสวนยางพารา ในกัมพูชา ค.ศ. 1952 กองกำลังปฏิวัติของกัมพูชาครอบครองพื้นที่หนึ่งในหกของประเทศและได้ขยายพื้นที่มากขึ้นเรื่อยๆ ค.ศ. 1968 เขมรแดงได้เปลี่ยนยุทธวิธีโดยการต่อสู้ด้วยอาวุธสวนยางพาราได้รับการจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่เป็นฐานสนับสนุนการปฏิวัติซึ่งพื้นที่เหล่านี้ศัตรูของเขมรแดงไม่สามารถเข้าถึงได้ เขมรแดงประมาณการณ์ว่ามีประชากรประมาณ 60,000 คน ในขณะที่พื้นที่รอบๆ สวนยางพาราจัดอยู่ในประเภทพื้นที่แทรกซึม (Huy Vannak. 2003 : 47) มิเชล มิซง (Michel Michon) ผู้จัดการสวนยางพาราจอมาร์เลอได้อธิบายถึงความแตกต่างของคอมมิวนิสต์ทั้งสองพวกไว้ว่า ทหารเวียดนามห่มหมวกและชุดสีเทา ทหารเขมรแดงสวมชุดดำมีผ้าพันคอพันอยู่รอบคอ (Michon. 2001: 67)

ค.ศ. 1970 กองทัพอเมริกันและเวียดนามใต้ได้โจมตีโดยการทิ้งระเบิดเส้นทางของพวกเวียดนามซึ่งซ่อนตัวอยู่ทางตะวันออกของกัมพูชา เช่น ในสวนยางพาราซนวล ตั้งอยู่บนทางหลวงหมายเลข 7 ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างกัมพูชาและไซ่ง่อน ทหารเวียดนามเหนือได้โจมตีซนวลแต่กองทัพเวียดนามใต้ก็สามารถขับไล่ออกไปได้จากความช่วยเหลือของทหารอเมริกัน ในสวนยางพาราชูป (Chup) ในกำปงจามซึ่งมีขนาด 20,000 เฮกตาร์ถือเป็นสวนยางที่ใหญ่ที่สุดในโลกในช่วงทศวรรษ 1960 เครื่องบิน B-52 ได้ทิ้งระเบิดลงที่สวนยางชูปซึ่งพวกคอมมิวนิสต์ได้ย้ายหนีไปทางใต้และเกิดการปะทะกับทหารกัมพูชาทางตะวันออกของกรุงพนมเปญโรงงานทำยางแผ่นถูกทำลายจากการทิ้งระเบิดครั้งนี้ด้วย

การต่อสู้ระหว่างคอมมิวนิสต์และฝ่ายต่อต้านคอมมิวนิสต์ส่งผลโดยตรงต่อสวนยางพารา ผู้จัดการสวนยางต้องพยายามหาวิธีที่จะคงผลผลิตให้ได้มากที่สุด สถานการณ์ช่วง

สงครามโดยพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลเวียดนามใต้ซึ่งมีแนวคิดเดียวกัน ในขณะเดียวกันต้องจ่ายเงินให้กับพวกกรรมกรที่นิยมคอมมิวนิสต์เพื่อหลีกเลี่ยงการประท้วง หยุตงานซึ่งส่งผลโดยตรงต่อผลผลิต ซึ่งสวนยางพาราในกัมพูชาให้ผลผลิตมากกว่าในเวียดนาม ถึงสองเท่า ดังนั้นเจ้าของจึงจำเป็นต้องรักษาผลประโยชน์ของตัวเองให้มากที่สุด จอมการเลอ เป็นหนึ่งในสวนยางพาราที่ตั้งอยู่ในเขตปลดปล่อยของเขมรแดง ในจังหวัดกำปงจาม เป็น ตัวอย่างหนึ่งของผลกระทบด้านลบของการปฏิวัติ ผลผลิตของจอมการเลอได้มากที่สุดในช่วง ก่อนเกิดสงคราม โดยมีครอบครัวชาวฝรั่งเศสสิบครอบครัวคุมสองพื้นที่เพาะปลูกที่แยกออกจากกันประมาณสามสิบกิโลเมตรคือ จอมการอันดงและจอมการเลอ แต่พอเขมรแดงเข้ามา ในพื้นที่นี้ 80% ของกรรมกรและเจ้าหน้าที่ได้หลบหนีไปยังพนมเปญ ทำให้ผลผลิตลดลงอย่าง เห็นได้ชัด การดำรงชีวิตที่ยากลำบากในช่วงสงครามทำให้กรรมกรอพยพย้ายเข้ามาอยู่ในเมือง โดยละทิ้งงานและที่อยู่อาศัยโดยไม่ได้มีอาชีพเตรียมไว้ก่อน พวกเขาเหล่านี้กลายเป็นคนต่างถิ่น และถูกตราหน้าว่าเป็นพวกเดียวกับคอมมิวนิสต์จากถิ่นที่อยู่อาศัย สวนยางพาราบางส่วนถูก ฝนเหลืองซึ่งทหารอเมริกันทิ้งเพื่อทำลายพวกเวียดนาม

มิเชล มิซง ได้บรรยายไว้ว่า “ในเวียดนาม ข้าพเจ้าได้เจอประสบการณ์อย่างลำบาก ต่างๆ นานา แต่ประสบการณ์เหล่านั้นแทบจะไม่มี ความหมายเลยในกัมพูชา ในโคชินไชน่า ข้าพเจ้าอยู่ในพื้นที่ๆ เป็นเขตลี้ภัยของผู้ประสบภัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นที่ของพวกนักชาตินิยม ได้รับความช่วยเหลือจากอเมริกา ในบริเวณนี้มีระบบบริหาร การเงินการธนาคารในสภาพ สถานการณ์ปกติ ซึ่งแตกต่างออกไปจากในกัมพูชาซึ่งสถานการณ์ดูเหมือนจะไม่เลวร้ายนักแต่ สภาพลำบากกว่ามาก พวกเราต้องถูกโดดเดี่ยวอยู่ในพื้นที่ที่ล้อมรอบไปด้วยคอมมิวนิสต์ ไม่มี การค้า เราถูกตัดขาดจากโลกภายนอก นอกจากนี้ทหารเวียดนามที่กับเขมรแดงไม่ได้มีอุดมการณ์ เหมือนกัน (Michon. 2001: 73-74)

ในเขตพื้นที่ปลดปล่อยพรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชา มีการควบคุมการเคลื่อนไหวของ ประชาชนโดยการเดินทางเพื่อท่องเที่ยวหรือการค้าต้องได้รับอนุญาตจากเขมรแดง ถนนที่เชื่อม กับเส้นทางทางทะเล จังหวัดทางตอนใต้และพนมเปญได้ถูกขุดตลอดทางเพื่อไม่ให้รถสามารถ วิ่งได้ ซึ่งการทำเช่นนี้ส่งผลต่อสวนยางเช่นกันทำให้ไม่สามารถส่งสินค้าได้ เขมรแดงได้บังคับให้ ผู้จัดการเชื้อเพลิงและเรียกร่องเงินค่าแรงที่สูงขึ้นสำหรับกรรมกร ลดชั่วโมงการทำงานต่อสัปดาห์ลง สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาให้กับบริษัทซึ่งยึดตามกฎหมายแรงงานฝรั่งเศส

5. สวนยางพาราภายใต้การปกครองของรัฐบาลเขมรแดง

หลังจากต่อสู้มานานทหารเขมรแดงก็ได้รับชัยชนะและสถาปนารัฐบาลกัมพูชา ประชาธิปไตยขึ้นในวันที่ 17 เมษายน ค.ศ. 1975 ในช่วงแรกของการยึดครองพนมเปญมี การอพยพประชาชนออกไปยังชนบทเพื่อนำประชาชนไปยังพื้นที่เพาะปลูก สังคมใหม่ได้ตัดขาด จากสังคมแบบเดิม มีการยกเลิกสถาบันทางสังคม ศาสนา การค้า การเงิน โรงเรียน

5.1 สนวนยางพาราในฐานะศูนย์บัญชาการทหารและอุดมการณ์ของเขมรแดง

ในเดือนมีนาคม ค.ศ.1976 มีการประชุมสภานิติบัญญัติขึ้นโดยมีตัวแทนมาจากหลายๆ อาชีพ เช่น เกษตรกร ชาวประมง กรรมกร พอล พตผู้นำสูงสุดของเขมรแดงเป็นตัวแทนของกรรมกรสวนยางพารา (Etcheson. 1984: 172) การที่พอล พตอ้างตัวเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจของสวนยางพาราภายใต้การปกครองของเขมรแดง แม้ว่าสวนยางพาราหลายแห่งจะถูกทำลายจากการทิ้งระเบิดของอเมริกา เขมรแดงได้นำระบบการเก็บเกี่ยวแบบระบบคอมมูนตามแนวคิดสังคมนิยมมาใช้ หลังเขมรแดงปกครองไม่นานเกิดน้ำท่วมซึ่งทำลายผลผลิตทางการเกษตรทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศ พอล พตได้ประกาศว่า “เราต้องแก้ไขปัญหาทางการเกษตรโดยแบ่งผลผลิตออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อการบริโภค อีกส่วนเก็บไว้เพื่อแลกเปลี่ยนกับยารักษาโรค สินค้าหลักของเราคือข้าวและยางพารา” (Short. 2004: 305-306)

กัมพูชาได้ส่งออกน้ำยางไปยังฮ่องกงและยุโรปโดยผ่านสิงคโปร์โดยมีบริษัทที่มีความเชี่ยวชาญด้านการค้าเป็นตัวแทน (MongSuakhvi. 2005: 17) อย่างไรก็ตามคุณภาพของผลผลิตลดลงซึ่งสามารถอธิบายได้ถึงการจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพของการผลิต การบริหารสวนยางของเขมรแดงได้เริ่มเอาพลพรรคของเขมรแดงเข้ามาทำงานแทนกรรมกรทั่วไป ดังนั้นชีวิตกรรมกรเริ่มลำบากมากขึ้น ทักษะที่เคยมีในการทำงานถูกเปลี่ยนไปทำอย่างอื่น โดยเฉพาะกับพวกคนงานที่ทำหน้าที่กรีดยางได้ถูกย้ายไปตัดไม้ ห้ามมีการติดต่อกับครอบครัวหรือญาติที่อาศัยอยู่ภายนอกสวนยาง มีการทำร้ายร่างกายบ่อยครั้ง (DC CAM: 1028)

5.2 ศัตรูใหม่ : เวียดนาม

ความขัดแย้งของประเทศคอมมิวนิสต์ทั้งสองประเทศได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่การแยกตัวออกจากพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนของกัมพูชาแต่ไม่ได้รุนแรงจนกระทั่งเกิดการตัดความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศค.ศ.1978 จนกระทั่งนำไปสู่สงครามระหว่างกัมพูชาและเวียดนาม

สวนยางพาราตั้งอยู่ไม่ไกลจากชายแดนเวียดนาม เขมรแดงได้กล่าวว่า มีสายลับของเวียดนามหลายคนได้แทรกซึมเข้ามาบริเวณนี้เพื่อต่อต้านรัฐบาล ในรายงานของพลพรรคเขมรแดงในเขตภูมิภาคตะวันออกซึ่งส่งไปถึงสำนักงานความปลอดภัยและป้องกันแห่งชาติ สำนักงาน 870 ได้บรรยายถึง เหตุการณ์ในสวนยางพาราเมโม่เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ. 1977 “เวียดนามได้รุกร้าทางตะวันตกของสวนยางพารา พวกเขาคิดว่าปลอดภัยในบริเวณนั้น เนื่องจากทหารเกือบทั้งหมดของเราถูกย้ายไปอยู่ใกล้ๆ กับชายแดน พวกเราคิดว่า เหตุการณ์นี้เป็นที่น่าวิตกมากเพราะว่าพวกเราไม่มีกำลังไม่พอที่จะป้องกัน ดังนั้นเราจึงขอทหารหนึ่งกองมายังสวนยางพาราของเรา” (DC CAM: 1974)

กรรมกรและพลพรรคเขมรแดงหลายๆ คนถูกกล่าวหาว่าให้ความร่วมมือกับศัตรูซึ่งก็คือเวียดนาม รัฐบาลมองว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคตะวันออกเป็นพวก « ใจฉวยตัวเขมร » นำไปสู่การสังหารประชาชนในบริเวณนี้มากกว่าหนึ่งแสนคน (Kiernan. 1983: 138,142)

อดีตทหารเขมรแดงหลายคนได้หลบหนีไปพึ่งพิงเวียดนามในช่วงนี้ เช่น ฮุน เซน สถานการณ์ การสู้รบตึงเครียดอย่างมาก ซอน เซน รัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม ได้เดินทางไปดูสถานการณ์ ด้วยตัวเองทั้งสมรภูมิตบและสวนยางพารา มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับทหารและ วิตกกับภัยจากเวียดนาม (DC CAM: 114) ก่อนหน้าที่เขมรแดงจะพ่ายแพ้มีการพยายามเปิด การเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ

บทสรุป

เห็นได้ว่าสวนยางพารามีบทบาททางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับบทบาททางการเมือง จากจุดนี้ทำให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสภาพการเมืองกัมพูชาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สวนยางพารา เริ่มต้นจากการลงทุนของฝรั่งเศส ถูกยึดครองโดยญี่ปุ่น เข้าไปเกี่ยวข้องในสงครามอินโดจีน และการเป็นเอกราชของกัมพูชา ความขัดแย้งภายในพื้นที่ชัดเจนขึ้นเมื่อเกิดสงครามเวียดนาม และการต่อสู้ของคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย (เขมรแดง) กับเวียดนาม นำไปสู่การทำสงครามระหว่างสองประเทศ อาจกล่าวได้ว่า ถือเป็นจุดสิ้นสุด การเกี่ยวข้องทางการเมืองของสวนยางพาราเพราะนับจากนี้ไปสวนยางพารามีบทบาทเฉพาะ ทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1990 ได้มีการเริ่มพัฒนาเศรษฐกิจยางพาราขึ้น อีกครั้งหลังจากสภาพทางการเมืองที่ไม่มั่นคง ยางพารากลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของกัมพูชา

เอกสารอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

Centre des Archives d'Outre-mer (CAOM)

- *Fonds "Indochine Haut Commissariat" <conseille politique>*

CONSPOL. 86 : Note quotidienne de la sûreté

CONSPOL. 90 : Rapports mensuel du comité du Haut Commissariat 1946

- *Fonds Indochine Gouvernement Général de l'Indochine*

<Affaire politique>

GGI.65446 : Rapports politiques du Cambodge 1934

GGI.65449 : Rapports politiques du Cambodge 1937

- *Fonds Indochine <Nouveaux Fonds>*

N.F. 11 : Protestation des chambres d'Agriculture

N.F. 2648 : Rapports politiques mensuelles (janvier 1931 – juin 1934 en déficit : janvier 1934)

N.F. 2656 : Rapports politiques mensuelles (janvier – octobre 1936 en déficit : août)

The Documentation of Cambodia

- D114 Letter from Comrade Van to Comrade Khieu
- D1028 Petition supporting of cadre, staff, worker of Rubber plan department backing
- D1974 Telegram 03: To respected and beloved Office 870 about situation of Yuon at rubber Memot plantation

หนังสือและบทความ

- Amicale des planteurs d'hévéas.(1996). **Les planteurs d'hévéas en Indochine de 1939 – 1954**. Paris, Nogent-le-rotrou.
- Crémazy, André et William Bazé.(1927). **L'hévéaculture en Indochine**. Paris, Émilie larose libraire.
- HuyVannak. (2003). **Kongpol khmer krohom lek 703 pi chaichum na tuel karbamphan khounaek**. Phnom Penh, The Documantation of Cambodia.
- Kiernan, Ben. (1982). Testimonies: Life under Khmer Rouge. In Ben Kiernan and ChanthouBoua (eds.), **Peasants and Politics in Kampuchea, 1942-1981**, London, Zed Press: 318 – 358.
- Kiernan, Ben. (1983). Wild Chickens, farm Chickens and Cormorants: Kampuchea's Eastern Zone under Pol Pot. In David Chandler and Ben Kiernan (eds), **Revolution and Its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays**. Connecticut, New Haven: 136-211.
- Michon, Micheal M. (2001). **Indochina memoir: rubber, politics and war in Vietnam and Cambodia 1955 – 1972**. Arizona, Arizona University press.
- Mong Sualkhvi. (2005). Hetei khmer krohom somlap procheachon charoenm lae. **Sawangrokkarpitt**. 64: 16-26.
- Murray, Martin J. (1992). White gold or White blood: Rubber plantations of Colonial Indochina, 1910-40. In **Plantations, Preletarians and Peasants in Colonial Asia**. Portland, Routledge.
- Slocomb, Margaret. (2007). **Colons and Coolies: The Development of Cambodia's Rubber Plantations**. Bangkok, White Lotus Press.
- Spire, Camille et André Spire. (1906). **Caoutchou en Indochine: Étude botanique, industrielle et commercial**. Librairie maritime et coloniale. Paris, Augustin Challamel.
- Tran Tu Binh. (1985). **The Red Earth: A Vietnamese Memoir of Life on a colonial rubber plantation**. JonhSparagens Jr. trad.Ohio, Ohio University press.